

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 94(497.473)"1915/1917"
355.134.2:929Mejovšek R.

Prejeto: 24. 5. 2017

Miha Šimacasist. dr., Teološka fakulteta UL, Katedra za zgodovino Cerkev in patrologijo, Poljanska c. 4, p. p. 2007, SI-1001 Ljubljana
E-pošta: miha.simac@teof.uni-lj.si

Odlikovani hoški učitelj Radovan Mejovšek (1884–1971)

IZVLEČEK

Pričujoči prispevek predstavlja viharno življenjsko pot štajerskega učitelja in slovenskega rodoljuba Radovana Mejovška, ki se je s hrabrostjo in drznim nastopom v deseti soški ofenzivi posebej izkazal in si priboril zlato medaljo za hrabrost, najvišje odlikovanje za moštvo v takratni habsburški monarhiji.

KLJUČNE BESEDE

učitelj, prostovoljni strelski bataljon št. IV Maribor, soška fronta, zlata medalja za hrabrost, Hoče, Slivnica

ABSTRACT

THE DECORATED TEACHER FROM HOČE RADOVAN MEJOVŠEK (1884–1971)

The article before us presents the stormy life of a Styrian teacher and Slovenian patriot Radovan Mejovšek, who demonstrated exceptional bravery and bold stance during the Tenth Isonzo Battle and was thus awarded the Gold Medal for Bravery, the highest decoration for soldiers in the Habsburg Monarchy.

KEY WORDS

teacher, volunteer rifle battalion no. IV Maribor, Isonzo front, Gold Medal for Bravery, Hoče, Slivnica

Uvod

Vojaško časopisje, arhivski dokumenti in različni spominski zapisi včasih obširno predstavljajo zgodbe o hrabrih in smelih podvigih vojakov in častnikov. V vojaški suknji so se izkazali in se še dokazujejo različni profili in poklici, od preprostega kmeta do akademikov, med hrabre može pa se je zapisal tudi kak učitelj. Je pa zanesljivo izjemen in redek dogodek, da takšnega hrabrega učitelja osebno odlikuje najvišji predstavnik države. Toda prav to se je zgodilo hoškemu učitelju Radovanu Mejovšku. Pričujoči prispevek tako predstavlja bogato in viharno življenjsko pot tega slovenskega rodoljuba, ki je v svojem poklicu, tako kot nekateri njegovi bratje, sledil očetovim stopinjam.

Učitelj Konrad Mejovšek ...

Radovanov oče Konrad Mejovšek se je rodil 1. februarja 1855 v Konjicah. Po končanem šolanju v domačem kraju ga je pot vodila v Celje, kjer je opravil tri razrede gimnazije, nato pa odšel na mariborsko učiteljsko in ga z zrelostnim izpitom zaključil 18. julija 1876. Sposobnostni izpit je opravil v Gradcu tri mesece služboval v Kamnici, leto in pol v mariborski šoli, nato pa še štiri leta v Studencih pri Mariboru, kjer je postal stalni učitelj. Vmes se je kot vojak udeležil zasedbe Bosne in Hercegovine ter bil za izkazano hrabrost odlikovan. Jeseni 1881 je postal učitelj v Gornji Radgoni. Tam je spoznal Eleonoro Atzler in se z njo poročil. Leta 1884 je prišel v Radlje (Marenberg), kjer je deloval le tri leta.¹ Kakor je zapisal sin Radovan, je bil oče »zaradi narodne zavednosti kazensko premeščen k Sv. Duhu pri Ločah, okraj Konjice«. ² Premestitve ga niso zlomile, temveč so še bolj utrjevale njegovo slovensko zavest. Najbrž so bile prav zato pogoste tudi v naslednjih letih. Tako je služboval še v Veliki Nedelji in Selah pri Ptujju, od koder pa je bil septembra 1897 premeščen na novoustanovljeno šolo v Reko na Pohorju. Tu je kot nadučitelj deloval naslednjih 19 let. Učiteljski kolegi so ga cenili ter ga opisovali kot vestnega, natančnega in marljivega učitelja ter dobrega očeta svojim številnim otrokom. Ob skrbi zanje se je posebej rad posvečal sadjarstvu in vrtnarstvu: »Lepo deblo, lepo drevo, imeniten sad – to je bilo Konradu največje veselje in pri tem je našel svojo tolažbo v hudih dneh.«³ Razmeroma mirno je teklo življenje vse do maja 1913, ko je po daljši bolezni umrla njegova soproga Eleonora.⁴ Zdi pa se, da mu samota ni ustrezala; tako naj bi se po časopisni notici kmalu po ženini smrti znova

poročil. Iz poročnih matičnih knjig je razvidno, da je nadučitelj Konrad Mejovšek že 29. septembra 1913 v župniji Maribor – Sv. Janez Krstnik pred oltar popeljal Mario Huberger, hčerko mariborskega trgovca.⁵ Ze naslednje leto pa je dočakal izbruh prve svetovne vojne.

K vojakom so takrat vpoklicali vse njegove sinove – poleg najstarejšega Radovana še Milka, Branka, ki je bil tedaj jareninski učitelj, Stanka in najmlajšega Bena. Na bojišču so se vsi izkazali in zato prejeli nekatera odlikovanja. Med drugim si je Branko v bojih pri Volinji pridobil veliko srebrno medaljo za hrabrost, nadporočnik Milko pa je bil odlikovan z vojaškim zaslužnim križcem III. razreda z vojno dekoracijo. O teh odlikovanjih je oče še lahko bral v časopisih, vendar je takrat že doživljal težke trenutke. Mučila ga je namreč bolezen, ki ji je 30. septembra 1916 podlegel v 62. letu starosti. Pokopan je bil 2. oktobra na pokopališču v Hočah. Ob novici o njegovi smrti so med drugim zapisali: »Spoštovali so blagopokojnika in ga visoko čislali zbog njegovega jeklenega značaja, ki je prebil marsikateri hud boj za pravico in resnico in se o vsaki priliki pokazal trdnega Slovenca, ki ni omahoval in se ni uklonil.«⁶

Po očetovih stopinjah

Učiteljski poklic je bil vsem otrokom dobro znan, saj so lahko od blizu spremljali vse križe in težave svojega očeta. Kljub temu so se nekateri sinovi odločili, da gredo po njegovi poti. Prvi je očetu sledil najstarejši sin Radovan. Rodil se je 14. septembra 1884 v Radljah⁷ in se selil skupaj z družino. Tako je ljudsko šolo obiskoval v Veliki Nedelji, želja po znanju pa ga je vodila na ptujsko gimnazijo. Tam je obiskoval le prvi letnik, saj se je takrat odločil za učiteljski poklic in se zato znašel v Mariboru.⁸ V šolskem letu 1898/1899 je najprej obiskoval pripravnico državnega moškega učiteljskega, nato pa učiteljskega.⁹ V tem času se je, kakor je zapisal Radovan, tudi med dijaštvom srednjih šol vse močnejše krepilo slovensko narodnostno gibanje: »Slovenski dijaki z gimnazije in učiteljskega smo si ustvarili svoj dijaški pevski zbor ter imeli v Narodnem domu v Mariboru svoje zatočišče.«¹⁰ Pri tem seveda niso manjkali niti medsebojni obračuni med nemškimi in slovenskimi dijaki. Skorajda vsak večer se je kje na mariborskih ulicah odvijal manjši spopad, v katerem se je velikokrat znašel tudi Radovan.¹¹ Leta 1904 je uspešno zaključil šolanje na mariborskem učitelji-

⁵ NŠAM, PMK (prepisi) Maribor – Sv. Janez Krstnik, leto 1913.

⁶ *Učiteljski tovariš*, 3. 11. 1916, str. 4.

⁷ NŠAM, RMK Radlje ob Dravi 1882–1900, str. 20, zap. št. 58.

⁸ Življenjepis (rkp) 1947 – Radovan Mejovšek. Iz družinskega arhiva Mejovšek.

⁹ ARS, AS 231, Personalna, škatla 69, Mejovšek Radovan.

¹⁰ Življenjepis (rkp) 1947 – Radovan Mejovšek. Iz družinskega arhiva Mejovšek.

¹¹ Pričevanje njegovega sina Zdenka z dne 18. 12. 2013.

¹ *Učiteljski tovariš*, 3. 11. 1916, str. 4.

² Življenjepis (rkp) 1947 – Radovan Mejovšek. Iz družinskega arhiva Mejovšek.

³ *Učiteljski tovariš*, 3. 11. 1916, str. 4.

⁴ *Slovenski gospodar*, 15. 5. 1913, str. 4.

šču. O tem uspehu je poročal tudi *Slovenski gospodar*, ki je zapisal, da »državno učiteljske mariborsko« v štajerske šole pošilja 10 slovenskih učiteljev, med njimi tudi Radovana Mejovška.¹² Kot začasni učitelj je bil z dekretom poslan k Sv. Juriju ob Pesnici, kjer je 1. novembra 1904 nastopil službo.¹³ Tam je služboval do poletja 1906, ko je bil, kakor piše sam, »zaradi narodnostnega delovanja med ljudstvom« kot začasni učitelj prestavljen v Reko pri Hočah.¹⁴ Prav novembra tega leta je v Mariboru pred izpraševalno komisijo uspešno opravil izpit iz učne usposobljenosti za osnovne in meščanske šole s slovenskim in nemškim učnim jezikom.¹⁵ O tem dosežku je ob koncu meseca posebej poročala tudi *Domovina*.¹⁶ Po opravljenem preizkusu je še naprej deloval v že omenjeni šoli. Zdi pa se, da je takrat na vrata potrkal cesarski poziv, naj obleče vojaško suknjo. Aprila 1907 se je namreč znašel pred naborno komisijo in bil kot nadomestni rezervist poslan v 26. mariborski domobranski pehotni polk. 1. oktobra 1907 je nastopil vojaški rok pri 4. nadomestni stotnji 26. domobranskega pehotnega polka. Med 10. septembrom in 7. oktobrom 1908 je opravil prvi del, med 9. septembrom in 6. oktobrom 1909 pa še drugi del vojaškega usposabljanja.¹⁷

Morda je iz teh podatkov lažje razumeti, zakaj je naslov stalnega učitelja v Reki pri Hočah prejel šele z dekretom februarja 1908.¹⁸ V tem času se je kot narodno zavedni Slovenec zelo trudil za slovensko stvar: »Okrog sebe sem si zbral zavedne mladeniče in začela se je politična borba za osvojitve občin Pivola, Pohorje, Hoče iz nemškutarških rok. Borba je bila huda, a smo uspeli – leto za letom smo iztrgali občino za občino iz nemških – nemčurskih rok in postavili svoje zavedne slovenske može.«¹⁹ Svoje slovensko prepričanje in ljubezen do slovenske besede je izkazoval tudi med mladimi učenci in bil med drugim sodelavec mladinskega lista *Zvonček*. V njem je leta 1910 objavil pravljici *Bogomilin golobček* in *Okamenelo srce*,²⁰ za list pa je pisal tudi v naslednjih letih. Poleg tega je bil Radovan aktiven član učiteljskega društva za mariborsko okolico.²¹ V tem obdobju se je večkrat odzval vojaškemu klicu in se udeležil predpisanih orožnih vaj.²²

Vojna leta

Leta 1914 je po sarajevskem atentatu in vojni napovedi Srbiji državo zajela mobilizacija. V vojsko je bil takrat vpoklican tudi Radovan. Toda namesto na fronti se je kot vojak znašel pod plazom ovadb, češ da je srbofil in rusofil. Sam je zapisal, da je šlo pri teh ovadbah za »maščevanje« politično odstranjenih nemčurjev iz že omenjenih občin. Posledično je bil 19. avgusta pripeljan v zapor in v Mariboru postavljen pred vojaško sodišče. Kljub temu da si je rešil glavo, je dobil oznako »politisch verdächtig« (politično nezanesljiv, sumljiv). Zaradi tega je bil od 29. septembra 1914 naprej skoraj leto dni pod vojaškim in civilnim nadzorstvom. Šele ko so ga premestili k 3. bataljonu 26. domobranskega pehotnega polka v Celje, so te ukrepe opustili. Prav v celjski vojašnici se je, kakor je zapisal, prvič srečal z Rudolfom Maistrom.²³

Radovan je bil torej prve mesece vojne namesto na fronti najprej v zaporu in potem v domačih krajih. To mu je omogočilo, da se je v teh viharnih časih poročil. *Učiteljski tovariš* je tako novembra 1914 poročal, da je »učitelj-vojak« Radovan Mejovšek v hoški podružnici pri sv. Lenartu na Pohorju pred oltar popeljal »Marico Lebetovo, hčerko ondotnega župana in posestnika Franca Lebeta.«²⁴ V resnici sta zakonsko zvezo sklenila 8. novembra tega leta. Že naslednje leto se jima je rodil prvi sin Bogumil.²⁵

Zanimivo je, da je po poroki kljub »politični sumljivosti« v vojaški službi postopoma napredoval. 17. januarja 1915 je postal rezervni desetnik, 26. avgusta tega leta je bil povišan v rezervnega korporala titularnega četovodjo, pozneje je postal enoletni prostovoljec titularni četovodja, sredi decembra 1916 pa praporščak.²⁶ To povišanje je dočakal že na italijanskem bojišču, kamor je bil poslan 3. septembra 1916²⁷ in dodeljen prostovoljnemu strelcu.

O prostovoljnih strelcih

Prostovoljni strelci so bili, kot je mogoče razbrati iz pravilnika njihovega delovanja, sprva oblikovani kot pomožna služba v notranjosti dežele; njihove naloge so bile pomoč pri požarih in poplavih, sanitetna in varnostna služba ter ne nazadnje obramba proti sovražnim napadom na območje graškega teritorialnega poveljstva. Prostovoljni strelci so oblikovali čete oziroma stotnije, pri čemer so bili bataljoni poimenovani po dolinah ali krajih. Za vstop med prostovoljce

¹² *Slovenski gospodar*, 21. 7. 1904, str. 3.

¹³ ARS, AS 231, Personalna, škatla 69, Mejovšek Radovan.

¹⁴ Življenjepis (rkp) 1947 – Radovan Mejovšek. Iz družinskega arhiva Mejovšek.

¹⁵ ARS, AS 231, Personalna, škatla 69, Mejovšek Radovan.

¹⁶ *Domovina*, 30. 11. 1906.

¹⁷ ÖSTA/KA, GBBL, Stmk, 1884, karton 4840, Mejovšek Radovan.

¹⁸ ARS, AS 231, Personalna, škatla 69, Mejovšek Radovan.

¹⁹ Življenjepis (rkp) 1947 – Radovan Mejovšek. Iz družinskega arhiva Mejovšek.

²⁰ *Slovenska bibliografija*, str. 113.

²¹ Prim. *Učiteljski tovariš*, 22. 1. 1909.

²² ÖSTA/KA, GBBL, Stmk, 1884, karton 4840, Mejovšek Radovan.

²³ Življenjepis (rkp) 1947 – Radovan Mejovšek. Iz družinskega arhiva Mejovšek.

²⁴ *Učiteljski tovariš*, 20. 11. 1914, str. 8. Glej tudi: NŠAM; RMK Radlje ob Dravi 1882–1900, str. 20, zap. št. 58, zaznamek o poroki.

²⁵ ARS, AS 231, Personalna, škatla 69, Mejovšek Radovan.

²⁶ Prim. ÖSTA/KA, GBBL, Stmk, 1884, karton 4840, Mejovšek Radovan.

²⁷ Življenjepis (rkp) 1947 – Radovan Mejovšek. Iz družinskega arhiva Mejovšek.

voljne strelce se je lahko zglasil vsak najmanj 17 let star državljani monarhije. Če pa so želeli v njihove vrste stopiti mlajši fantje, so za to morali dobiti dovoljenje očeta oziroma zakonitega varuha. Pri sprejemu so se o osebah, ki so želele služiti zastavi, poveljstva informirala pri policijskih in političnih oblasteh glede morebitnih kršitev zakona, upoštevali pa so tudi mnenje zdravnikov. Pripadniki prostovoljnih strelcev so bili podvrženi vojaški ureditvi, namenjeno jim je bilo tudi vojaško urjenje, da bi jih pripravili za nadaljnjo vojaško službo. Zato so v pravilniku med drugim zapisali: »Uporabi primerno naj se v prvi vrsti prizadeva prostovoljne strelce izvežbati za disciplinirane, zanesljive strelce, ki znajo varčevati z municijo.« Zapisali so še nekaj besed o distinkcijah poveljnikov, oborožitvi, pristojbinah in disciplinskih in kazenskih zadevah. 16. člen pravilnika pa je bil namenjen odlikovanjem: »Službujoče ali druge v nabiranju zelo uspešno delujoče osebe se lahko v slučaju posebnega uspešnega delovanja predlaga za Najvišje odlikovanje.«²⁸

Veliko zaslug za ustanovitev prostovoljnih strelcev na Kranjskem je imel podpolkovnik Josip vitez Pogačnik (1866–1932), ki je bil zaradi tega pozneje povišan v polkovnika in je prejel posebno zahvalo oblasti.²⁹ Toda nabiranje vojakov ni šlo tako gladko; v *Škofjskem listu* je škof Jeglič leta 1915 posebej spregovoril o vprašanju prostovoljnih strelcev. Pri škofu se je najbrž oglasil kar sam Pogačnik in mu potožil, da med ljudstvom kroži govorica, da bodo te mlade fante izurili in potem poslali na fronto v Galicijo. Zaradi tega naj bi bil uspeh novačenja med mladino majhen.³⁰ To je mogoče razbrati tudi iz poziva, ki ga je dal ljubljanski župan Ivan Tavčar (1851–1923) objaviti v slovenskih časopisih in listih. V sestavku je skušal zaigrati na domoljubno noto, zlasti na ljubljanski ponos, ko je zapisal: »S požrtvovalno domoljubnostjo se je odzvala pozivu na deželi že prav mnogoštevilno naša mladina, pa tudi starejši možje. V nekem političnem okraju, ki šteje okoli 30.000 prebivalcev, se je oglasilo nad 300 prostovoljcev vseh starosti. Tudi v Ljubljani se jih je nekaj priglasilo, toda njih število je, žal, zaostalo daleč za pričakovanjem. Ljubljana, glavno mesto dežele, srce vsega našega življenja, pa ne sme zaostati za deželo, nego mora – kakor doslej še v vsakem slučaju – z najboljšim vzgledom prednjačiti vsem drugim občinam. /.../.« Poziv je zaključil s povabilom, naj Ljubljančani v velikem številu pristopajo k prostovoljnimi strelcem. Vsak se je lahko prijavil pri mestnem magistratu oziroma pri vojaškem uradu v Mestnem domu ter pri višjem vodstvu prostovoljnih strelcev, ki je v Ljubljani prostore imelo v stari domobranski vojašnici.³¹ Pri tem se zdi, da temu uradnemu

vabilu niso bili naklonjeni vsi. Tako naj bi proti temu, da bi se fantje odločali za vstop med prostovoljce, delovali nekateri duhovniki in državni poslanci. Iz zapisov Antona Mrkuna (1876–1961) izvemo, da naj bi proti vpisovanju mladih fantov v takšne enote deloval tudi dr. Janez Evangelist Krek (1865–1917).³² Enote prostovoljnih strelcev so seveda nastajale tudi drugod, na primer na Koroškem in Štajerskem. Pravzaprav so danes prav mariborski prostovoljni strelci morda še najbolj znani.

Štajerski prostovoljni strelci

Jeseni 1915 je bila oblikovana prva pohodna stotnija prostovoljnega strelskega bataljona št. IV, ki jo je njen poveljnik, stotnik Karl Tomaschek, popeljal na celjsko železniško postajo in od tam negotovi usodi naproti. Sprva je bataljon opravljal lažjo službo pri Proseku in pozneje obalno stražno službo avstrijskega Primorja. Mladeničem pa ta lažja opravila niso odgovarjala. S pozivi – dejansko pa zaradi potreb vojske – so dosegli, da so bili poslani na fronto. Med prvimi se je na bojišču znašla 4. stotnija mariborskega prostovoljnega strelskega bataljona, ki so jo uporabili zlasti za izvidniške naloge in jo razdelili med različne enote. Preostanek stotnije so poslali v strelske jarke, kjer so se njeni pripadniki 24. julija 1916 izjemno izkazali. V teh bojih sta si prvi odlikovanji prislužila četovodja Rudolf Funk, doma iz Radgone, in desetnik Strohal, ki sta rešila več ranjencev. 8. avgusta so se podobno hlabro držali fantje iz 1. stotnije, ki so jo poslali na položaje pri kotah 85 in 121, kjer so zavrtili italijanski napad.³³ To so bile prve bitke, prva soočenja z bojnimi poljanami, ki so med pripadnike enote zarezale tudi prve vrzeli. Kljub temu so dokazali, da se lahko poveljniki na te mlade fante zanesejo. In vojaško poveljstvo je to spoznanje s pridom izkoriščalo.

*Kraško bojišče med prvo svetovno vojno
(iz zbirke Mitje Močnika).*

²⁸ NŠAL, ŠAL V, *Vojne zadeve*, fasc. 310.

²⁹ Prim. *Amerikanski Slovenec*, 1. 2. 1916, str. 3.

³⁰ *Škofjski list 1915*, št. 4, str. 65.

³¹ *Slovenski narod*, 3. 4. 1915, str. 4.

³² Prim. Mrkun, *Homec*, str. 86.

³³ *Štajerski gospodar*, 7. 6. 1941, str. 7.

Pogled na bojišče pri Sv. Ivanu poleti 1917 (iz zbirke Mitje Močnika).

Hraber nastop učitelja ...

Maja 1917, v jeku desete ofenzive, so se morale cesarske sile umakniti na nove položaje na področju okrog Devina in Sv. Ivana. Italijani so ta predel močno obstreljevali, za kritje umika pa je bilo treba postojanke držati kolikor mogoče dolgo. V ta namen so na položaje pri koti 28 pa vse do železniškega nasipa pred reko Timavo in Sv. Ivanom poslali pripadnike mariborskega prostovoljnega strelskega bataljona št. IV. Kaj kmalu so ta del fronte začeli obstreljevati italijanski topovi, sovražni zaporni ogenj pa je preprečil stik z zaledjem. Prostovoljni strelci so položaje kljub temu dosegli in zadržali. Zatem je nastopila še italijanska pehota, ki je bila ob prvih napadih v noči na 27. maj 1917 odbita.³⁴ 28. maja 1917 ob 5. uri zjutraj so enote 149. italijanskega pehotnega polka, brigade Trapani in oddelek bersaljerjev napadli koto 28, ki jo je branila tretja stotnija IV. bataljona mariborskih prostovoljnih strelcev. Proti koti 28 je sovražnik prinesel 4 strojne puške, 2 lahke strojne puške in 2 revolverjska topiča (*Revolverkanone*). Zaradi očitne sovražnikove premoči so se bili mariborski strelci primorani umakniti iz slabo zavarovanega strelskega jarka. V tej kritični situaciji pa je na lastno pobudo s svojim rezervnim vodom nastopil praporščak Radovan Mejovšek, kakor je poročal stotnijski poveljnik, nadporočnik Josip Jörgi. Mejovšek je prepoznal grozečo nevarnost na njihovem desnem krilu in se skupaj s štirimi možmi lotil strojničnega gnezda na sovražnikovem levem krilu. Z nogama je prevrnil sovražnikovo strojno puško, potolkel podčastnike strojnične posadke na tla, zgrabil poveljnika sovražnikovega strojničnega oddelka, zajel 50 mož in s tem zaustavil sovražnikovo napredovanje na levem krilu. Kmalu zatem so prihajajoče rezerve te položaje zasedle in omogočile poznejši splošni protinapad. Ta akcija je do določene mere vplivala na izid teh spopadov, italijansko napredovanje pa je bilo dokončno

odbito.³⁵ »Moj poseg je bil odločen,« je v svojem življenjepisu o teh dogodkih jedrnat zapisal Radovan in tako povzel že navedeno poročilo stotnijskega poveljnika.³⁶

V resnici je njegova pobuda pripomogla k temu, da so pripadniki mariborskega prostovoljnega strelskega bataljona obranili položaje in si s tem priborili prvo veliko lovoriko na bojnem polju. Njihovo delovanje in izkazano hrabrost so posebej omenili v uradnem poročilu generalštaba z dne 28. maja 1917. V njem so poročali o italijanskih poskusih preboja frontne črte pri Jamljah ter navedli, da je mariborski bataljon pri tem zajel šest častnikov, tristo mož in dve strojni puški.³⁷ Dva dni po teh dogodkih je v dnevnem povelju posebno priznanje svojemu bataljonu izrazil tudi njegov poveljnik, stotnik Alexander Vlad (1876–1941): »Radostno ganjen nad hrabrim zadržanjem in sijajnimi uspehi, doseženimi v bojih dne 28. t. m., izrekam pogumnim štajerskim fantom (*Steierbuben*) mojega bataljona popolno priznanje. Vsem hrabrim bojevnikom, častnikom in moštvu naj veljajo moje čestitke. Podpis: Vlad, stotnik.« O delovanju enote sta se pohvalno izrazila tudi general Wenzel Wurm (1859–1921) in poveljnik 5. armade Svetozar Borojevič von Bojna (1856–1920).³⁸

Hrabrost pripadnikov mariborskega prostovoljnega strelskega bataljona pa ni ostala neopažena niti na dvoru. Prav po koncu teh bojov je bojišče namreč obiskal sam cesar Karel. »Dne 2. junija je bilo. Tik za fronto smo čakali na dvorni avto, ki naj nam pripelje našega ljubljene cesarja na fronto v tako resnem času. Zagledamo v daljavi meglo prahu. Prihaja! Oblaki prahu so vedno bližje, skoraj so pri nas. Naenkrat se izloči iz njih avto, posut z rdečim cvetjem in kakor na tronu sedita v njem: cesar Karel in Borojevič! 'Živio! Na zdar! Ura, eljen' itd.« Tako

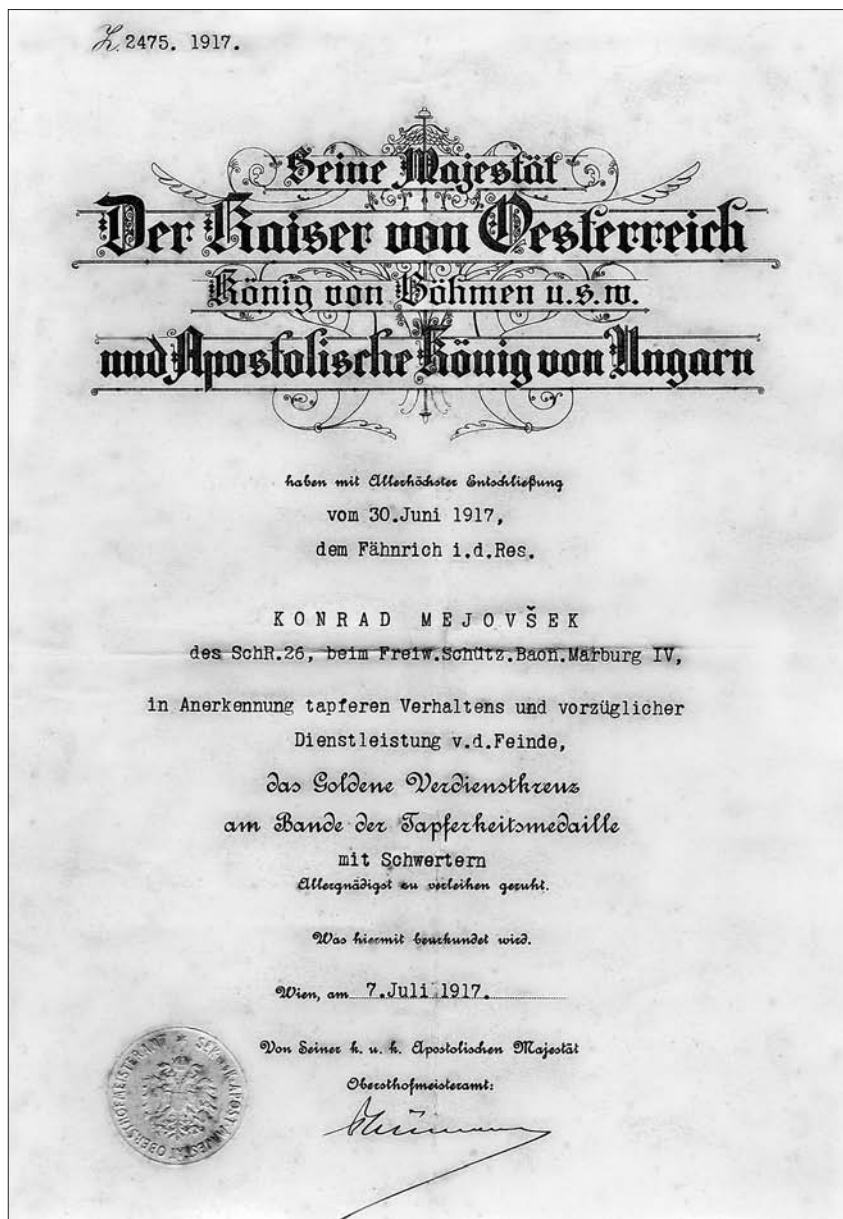
³⁴ Prim. *Štajerski gospodar*, 31. 5. 1941, str. 7.

³⁵ ÖSTA/KA, MBA, karton 55, 100/3776/17, Mejovšek Konrad [sic!], fol. 1–5.

³⁶ Življenjepisi (rkp) 1947 – Radovan Mejovšek. Iz družinskega arhiva Mejovšek.

³⁷ *Slovenec*, 29. 5. 1917, str. 2.

³⁸ *Štajerski gospodar*, 24. 5. 1941, str. 8.

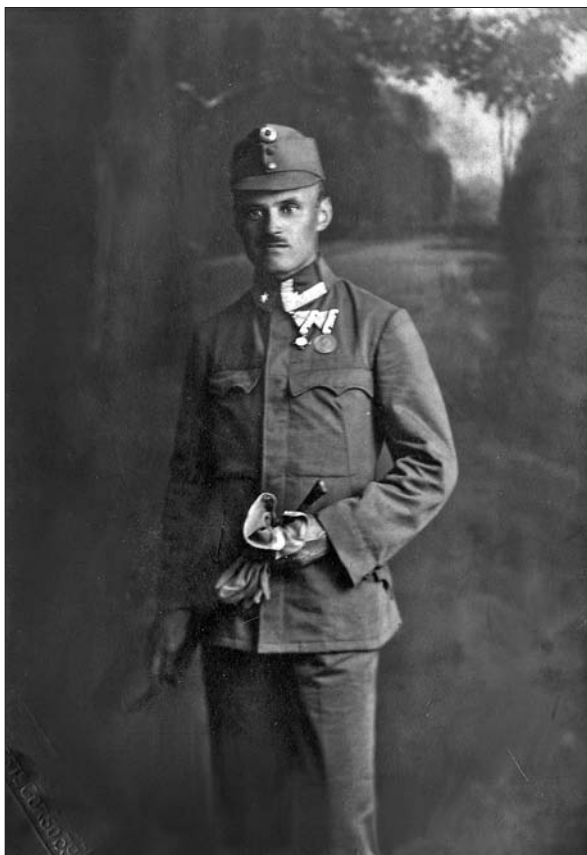

Ohranjena listina o podelitvi zlatega zaslužnega križca z meči (iz družinskega arhiva Mejošek).

je cesarjev prihod opisal župnik, infanterist Janko Maierhofer (1876–1948), ki je takrat služil pri celovškem domobranskem pehotnem polku.³⁹ Tega dne se je cesar Karel na Opčinah pri Trstu srečal tudi s pripadniki mariborskih prostovoljnih strelcev, kot je opisal eden izmed pripadnikov omenjene enote: »Postavili in izravnali so nas v eni vrsti po rangju. Po čakanju, ki je pri takih priložnostih neizogibno, se je končno pojavil monarh s svojim velikim spremstvom, obdan s samimi visokimi generali in višjimi oficirji. Radovedno smo opazovali, kako se nam približuje spremljan z najvišjimi glavami takratne naše armade. Sledili so predpisani pozdravi in poročila, ki jih je

podal poveljnik armadne skupine. Ko je stopil cesar pred naš oddelek in mu je poveljnik armadne skupine predstavil našega bataljonskega poveljnika, Hauptmanna Vlada Aleksandra, mu je cesar krepko stisnil desnico, ga nežno udaril po rami ter mu izredno prijazno in tovariško čestital k doseženim uspehom v bojih. Hkrati mu je pripel visok red na prsa, ki so bila pokrita že z raznimi odlikovanji. Predno se je cesar podal med nas, je Hauptmannu Vladu čisto tovariško, kakor oficir oficirju, rekel: 'Ti Vlad, za kakšna odlikovanja predlagaš vse te junake?' Vlad je na to s svojim znanim visokim glasom odgovoril, da smo ga vsi dobro slišali: 'Vaše Veličanstvo! Eno zlato in devetnajst velikih srebrnih!' Cesar se mu je nato prijazno nasmehnil ter rekel ordonančnemu oficirju, ki

³⁹ *Slovenec*, 7. 9. 1917, str. 1.

*Odlikovani Radovan Mejovšek
(iz družinskega arhiva Mejovšek).*

je nosil odlikovanja: 'Prosim 19 zlatih in eno veliko srebrno.' Očitno je cesar smatral Vladov predlog za preveč skromen in nam je hotel vsem pripeti zlate in le enemu veliko srebrno. Sedaj se pa Hauptmann Vlad v svoji službeni gorečnosti, ne da bi bil vprašan, še enkrat oglasi: 'Vaše Veličanstvo! Pokorno javljam samo eno zlato in 19 velikih srebrnih.' Cesar pogleda in molči, ordonančni oficir mu pa izroči najprej eno zlato, ki jo je pripel Fährnrichu Mejowscheku na prsa, vsem ostalim pa vsakemu veliko srebrno. Dogodek je pokazal, da je cesar nameraval odlikovati vse navzoče, razen enega z zlatimi, ker so v njegovih očeh uspehi in zasluge, ki jih je bataljon pokazal v bojih, to zahtevalo. Ker je pa bataljonski poveljnik odločno predlagal samo eno zlato in devetnajst velikih srebrnih, je cesar njegov predlog upošteval.⁴⁰

Tako je torej hoškega učitelja, praporščaka Radovana Mejovška, odlikoval cesar in mu lastnoročno podelil zlato medaljo za hrabrost.⁴¹ Zanimivo je, da drugod navajajo, da sta bili za izkazani pogum v teh bojih poleg Mejovškove zlate podeljeni še dve zlati

medalji in večje število srebrnih medalj za hrabrost obeh razredov.⁴²

Ta cesarjeva gesta, ko je z zlato medaljo za hrabrost odlikoval slovenskega učitelja, pa je spravila v zadrego divizijsko poveljstvo 28. pehotne divizije. To je, kot kaže, Mejovšku želelo podeliti »le« srebrno medaljo za hrabrost 1. razreda, saj ni bilo obveščeno, da ga je z zlato medaljo že odlikoval cesar. Zaradi tega so pri enoti morali še enkrat izpolniti predlog za odlikovanje ter ga poslati na poveljstvo 28. pehotne divizije. Tam so predlog pravilno uvrstili med tiste, ki so bili odlikovani z zlato medaljo za hrabrost.⁴³

Nekaj dni po tem slovesnem dogodku je Radovan Mejovšek prejel še zlat zaslužni križec z meči, avgusta 1917 pa je bil povišan v poročnika.⁴⁴

Ob zlomu monarhije

Kot poročnik je bil na italijanskem bojišču udeležen pri preboju in pozneje z enoto pri Piavi, kjer je dočkal zlom monarhije. Takrat je Mejovšek »zbral svoje udarnike«, ki so se peš odpravili proti Ljubljani in se na tej poti kar dvakrat izognili italijanskemu ujetništvu. Njihov cilj je bil Maribor, kamor so srečno prispeli. 3. novembra 1918 je bil Mejovšek že med Maistrovimi vojaki. Postal je pomočnik poveljnika 3. bataljona mariborskega pehotnega polka stotnika Ferda Plaskana in bil udeležen pri razorožitvi mariborske zelene garde. Udeležil se je tudi ofenzive na Koroško. Demobiliziran je bil ob koncu januarja 1919, ko je prevzel novo učiteljsko službo v Orli vasi, kamor so ga oblasti sicer poslane že z novim šolskim letom. Toda že maja tega leta je bil znova poklican pod orožje in je, kakor je zapisal, služil »pri labudskem odredu kot referent in pomočnik šefa štaba Edvarda Vaupotiča (1881–1953)«. V vojski je ostal do septembra 1919.

V novi domovini

Po koncu bojev in demobilizaciji se je vrnil v Orlo vas in v novi državi znova opravljal svoj poklic. Ob tem je bil aktiven tudi na drugih področjih: v kraju je obnovil pevsko društvo, ustanovil pevsko društvo v Št. Pavlu pri Preboldu, organiziral kmetijsko in gospodinjstvo nadaljevalno šolo itd. V kraju je ostal do leta 1924, ko je bil kot šolski upravitelj premeščen v Slivnico pri Mariboru.⁴⁵ Tudi v novem kraju se je Mejovšek izkazal z angažiranostjo in skrbjo za izobraževanje prebivalstva. Med drugim je – morda po očetovem zgledu – tu uredil šolski vrt in drevesnico ter spet vzpostavil kmetijsko in gospodinjstvo nadaljevalno šolo, ki je »zaslovela« po vsem okraju. Ob

⁴⁰ *Štajerski gospodar*, 1. 6. 1944, str. 7.

⁴¹ *Slovenski gospodar*, 6. 9. 1917, str. 4. V tem prispevku – kakor tudi v nekaterih uradnih dokumentih (sic!) – so napačno zapisali Mejovškovo ime, saj so – najbrž po pomoti – navedli ime njegovega očeta Konrada.

⁴² *Štajerski gospodar*, 24. 5. 1941, str. 8.

⁴³ ÖSTA/KA, MBA, karton 55, 100/3776/17, Mejovšek Konrad [sic!], fol. 1–5.

⁴⁴ *Slovenski gospodar*, 6. 9. 1917, str. 4.

⁴⁵ *Slovenec*, 10. 9. 1924, str. 3.

Učitelj Mejovšek v vojnem ujetništvu poučuje nemščino (iz družinskega arhiva Mejovšek).

tem je opravljal še različne posle (tajnik, predsednik številnih društev in skupin, katerih član je bil. Zato se je večkrat oglašal v časopisih ter člane različnih društvenih organizacij obveščal o srečanjih in aktivnostih, ki jih je soorganiziral. Iz časopisja lahko še razberemo, da je bil Radovan Mejovšek v Slivnici med drugim tudi član sokolskega društva.⁴⁶

Še vedno pa je bil rezervni častnik v novi, kraljevi armadi, kjer je napredoval najprej v čin kapetana 2. razreda, leta 1934 pa je časopisje poročalo, da je napredoval v čin kapetana 1. razreda.⁴⁷ Kot rezervni častnik in borec za severno mejo je bil leta 1940 posebej odlikovan »s spomenico na borbe za osvoboditev severnih krajev Jugoslavije 1918–19 s trakom osnovne rdeče barve«.⁴⁸

Nemška okupacija

Konec marca 1941 je bil vpoklican v vojaško službo in dodeljen k 8. pehotnemu polku, ki je imel položaje pri Hajdini. »V borbi na položaju krog in krog

obkoljen od Nemcev, prišel 9. aprila 1941 v nemško ujetništvo.«⁴⁹ V teh spopadih je prejel močan udarec s kopitom, kar je pozneje vplivalo na njegovo zdravstveno stanje in delno poškodbo roke.⁵⁰ Kot ujetnik je bil odpeljan v Dösl pri Warburgu, kjer je vojne ujetnike poučeval nemščino. Zanimivo je, da poseben »spomin« na to njegovo poučevanje predstavlja ohranjena karikatura učitelja Mejovška v vojnem ujetništvu.

Kot delni invalid je bil iz ujetništva odpuščen avgusta 1941. Vrnil se je v Maribor. Zdi se, da so ga takoj ovadili stanovski kolegi, saj je bil zaprt.⁵¹ O tem času v svojem življenjepisu ni želel pisati, zato pa je mogoče nekaj podatkov izvedeti iz prijave, ki jo je podal po vojni, kjer piše, da je bil v času zaslišanj večkrat »s pestmi bit«.⁵² Po njegovem mnenju ga je

⁴⁹ Življenjepis (rkp) 1947 – Radovan Mejovšek. Iz družinskega arhiva Mejovšek.

⁵⁰ PAM/0446/12266 Mejovšek Radovan, Slivnica 56: prijava vojne škode pri Okrajni komisiji za vojno škodo Maribor (1945–1946).

⁵¹ Življenjepis (rkp) 1947 – Radovan Mejovšek. Iz družinskega arhiva Mejovšek.

⁵² PAM/0446/12266 Mejovšek Radovan, Slivnica 56: prijava vojne škode pri Okrajni komisiji za vojno škodo Maribor (1945–1946).

⁴⁶ Prim. *Mariborski »Večernik« Jutra*, 2. 1. 1933, str. 3.

⁴⁷ *Slovenec*, 6. 7. 1934, str. 4.

⁴⁸ *Slovenec*, 6. 7. 1940, str. 9.

reševalo odlikovanje: »Samo zlata hrabrostna kolajna in X. soška ofenziva mi je rešila življenje.« Kot zaveden slovenski učitelj po vrnitvi iz ujetništva v času nemške okupacije ni več opravljal učiteljske službe. Tega, kakor je pisal sam, tudi ni želel. Kot pisar se je zaposlil na občini Reka Pohorje, kjer je na svoj način poskušal ščititi domačine in sodelovati s partizani.⁵³

V novi državi

Po koncu vojne je bil tudi v novih razmerah sprva ponovno učitelj v Reki pod Pohorjem, potem pa se je zaradi pomanjkanja učiteljstva »v Slov. Primorju« prostovoljno prijavil za zaposlitev v šolstvu in bil eno leto »na Okraju v Postojni kot prosvetni referent«. Leta 1947 je bil upokojen, honorarno pa je še celo desetletje poučeval na osnovni šoli v Slivnici.⁵⁴

Radovan je svojo viharno življenjsko pot po kratki in hudi bolezni sklenil 20. oktobra 1971 v krogu svoje družine.⁵⁵ Dva dni pozneje se je na slivniškem pokopališču zbralo veliko število učiteljev, predstavnikov družbenopolitičnih organizacij, ustanov in podjetij ter nekdanih učencev, da bi se še zadnjič poslovili od upokojenega šolskega upravitelja Radovana Mešovška. V žalnem nagovoru je lik in delo pokojnega učitelja orisal ravnatelj osnovne šole Franca Lešnika – Vuka. Nato so se njegovi domači zahvalili vsem, ki so ga pospremili na zadnji poti.⁵⁶

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije:

AS 231, Ministrstvo za prosveto Ljudske republike Slovenije, Personala, škatla 69, Mešovšek Radovan.

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana:

NŠAL, ŠAL V., Vojne zadeve, fasc. 310.

NŠAM – Nadškofijski arhiv Maribor:

PMK (prepisi) Maribor – Sv. Janez Krstnik, leto 1913.

RMK Radlje ob Dravi 1882–1900.

ÖSTA – Österreichisches Staatsarchiv

KA – Kriegsarchiv

BA, MBA, Nr. 100/3776/17, Karton 55, Mešovšek Konrad [sic!].

ÖSTA/KA, GBBL, Stmk, 1884, karton 4840, Mešovšek Radovan.

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor

PAM/0446/12266 Mešovšek Radovan, Slivnica 56: prijava vojne škode pri Okrajni komisiji za vojno škodo Maribor (1945–1946).

Življenjepis (rkp) 1947 – Radovan Mešovšek. Iz družinskega arhiva Mešovšek.

TISKANI VIRI

Stalež šolstva in učiteljstva v Sloveniji 1923.

Škofjski list ljubljanske škofije 1915, št. 4.

ČASOPISI

Amerikanski Slovenec, 1916.

Domovina, 1906.

Mariborski »Večernik« Jutra, 1933.

Slovenec, 1917, 1924, 1934, 1940.

Slovenski gospodar, 1904, 1913, 1917.

Slovenski narod, 1915.

Štajerski gospodar, 1941, 1944.

Učiteljski tovariš, 1909, 1916, 1914.

Večer, 1971.

LITERATURA

Slovenska bibliografija za l. 1907–1912 (ur. Janko Šlebingler). Ljubljana: Matica Slovenska, 1913.

Mrkun, Anton: *Homec*. Ljubljana: Kulturno društvo »Jože Gostič«, 1995 (faksimilirana izdaja).

PRIČEVANJA

Zdenko Mešovšek z dne 18. 12. 2013.

⁵³ Življenjepis (rkp) 1947 – Radovan Mešovšek. Iz družinskega arhiva Mešovšek.

⁵⁴ Življenjepis (tipkopis) 1969 – Radovan Mešovšek. Iz družinskega arhiva Mešovšek.

⁵⁵ Prim. NŠAM, RMK Radlje ob Dravi 1882–1900, str. 20, zap. št. 58.

⁵⁶ *Večer*, 4. 11. 1971, str. 7.

S U M M A R Y

The Decorated Teacher from Hoče Radovan Mejevšek (1884–1971)

The recipients of the highest decoration—the Gold Medal for Bravery in the Habsburg Monarchy in the time of World War I included the Styrian teacher and Slovenian patriot Radovan Mejevšek (1884–1971). His father was a teacher and he decided for this occupation, too. When the Great War began, as a Slovenian patriot he was suspected of being politically suspicious (*politisch verdächtig*) and

was therefore under military and civilian supervision for almost a year. Nevertheless, before he was sent to the front, he got married and gradually climbed the rank. In 1916, he was assigned to the volunteer battalion no. IV Maribor as an ensign and sent to the Italian battlefield. In May 1917, he demonstrated outstanding bravery there, for which he was admired by his superiors and awarded the Gold Medal for Bravery which was pinned to his chest by Emperor Charles personally. After the war and the dissolution of the monarchy, he fought for the northern border and later returned to his original occupation, which he continued to perform until his retirement despite the tumultuous events of the Second World War. Radovan Mejevšek died on October 20th 1971, after a short and difficult illness.